

Blijmoedig doceren

AURELIUS AUGUSTINUS

In zijn geschrift ‘De catechizandis rudibus’ (‘over godsdienstonderwijs aan beginners’) gaat Augustinus op verzoek van een correspondent in op de belangrijkste zaken die gelovigen van het christendom moeten weten. Hij begint zijn tekst echter met een paar didactische overwegingen. Zijn correspondent had geklaagd dat hij zich als leraar tekort vond schieten en zelfs een weerzin tegen het lesgeven voelde. Augustinus beseft dat goed onderwijs staat of valt met een positieve motivatie van de docent.

Misschien komt dat neerslachtige gevoel doordat de toehoorder onze gedachten niet kan volgen. We zijn dan gedwongen zagezegd af te dalen van die grote hoogte en onze tijd te verdoen met trage lettergrepen op een veel lager niveau. Onze zorg is dan deze: hoe krijgen we via lange, ingewikkelde omwegen uit onze mond wat we geestelijk in één teug binnenhalen? Het komt er heel anders uit, en daarom voelen we weerzin om te spreken en zeggen we liever niets. In zo’n geval kunnen we het best bedenken wat ons is aangereikt door Hem die ons een voorbeeld gaf om in zijn voetstappen te treden.¹

Hoever wat we onder woorden brengen ook verschilt van ons levendige begripsvermogen, veel meer nog verschilt de sterfelijkheid van ons vlees van Gods onveranderlijkheid. En toch, hoewel Christus Gods gestalte had *heeft Hij zichzelf ontledigd en de gestalte van een slaaf aangenomen* enzovoort *tot aan de dood aan het kruis*.² Waarom deed Hij dat? Alleen omdat Hij op die manier zwak werd met de zwakken om de zwakken te winnen!³ Luister ook naar zijn navolger, die het ergens anders ook zegt: *‘Zijn wij buiten zinnen, dan is het voor God; zijn wij verstandig, dan is het voor u. De liefde van Christus laat ons geen keus: wij oordelen dat er één is gestorven voor allen.’*⁴

Hoe kon Hij ooit bereid zijn zich volledig te geven voor hun zielen,⁵ als Hij geen zin had zich te buigen naar hun oren? Vandaar dus dat Hij een klein

1 Vergelijk 1 Pe 2,21.

2 Fil 2,7 en 8. Vergelijk Fil 2,6.

3 Vergelijk 1 Kor 9,22.

4 2 Kor 5,13-14 volgens de Latijnse tekst.

5 Vergelijk 2 Kor 12,15.

kind is geworden in ons midden, zoals een voedster die haar kleintjes zoogt.⁶ Gebroken brabbelwoordjes influisteren, dat is toch niet plezierig wanneer de liefde ons die niet ingeeft? Toch willen mensen graag kinderen hebben bij wie ze dat doen. Voor een moeder is het fijner om hapjes fijn te vermalen en die bij haar kleintje in de mond te stoppen dan zelf grote happen te kauwen en naar binnen te werken. In het hart moet ook de gedachte blijven aan de kip die haar prille broedsel met neerhangende veren bedekt, en met gebroken stem haar piepende kuikens bij zich roept;⁷ als die uit trots weg willen van haar zachte vleugels worden ze de prooi van vogels.

Goed, ons begripsvermogen schept genoeg in afgelegen domeinen van pure zuiverheid. Maar dan moet het ook genoeg scheppen uit begrip van het volgende. Naarmate de liefde in groter dienstbaarheid afdaalt naar lage niveaus, des te krachtiger keert ze ook terug naar haar diepe verten. Ze heeft dan een goed geweten: ze wil niets van de mensen naar wie ze is afgedaald, alleen hun eeuwig heil.

Maar misschien is het zo dat we liever kant en klare, beter geformuleerde teksten lezen en beluisteren, en hebben we om die reden geen zin om te improviseren met onzekere afloop. Stel dat we in zo'n geval toch spreken en ons hart niet afdwaalt van de waarheid. Als de toehoorder zich dan ergert aan iets in onze woorden, kan hij gemakkelijk vanuit die situatie een les trekken: heeft hij de inhoud eenmaal begrepen, dan maakt het niet uit als die niet helemaal compleet of helemaal passend is verwoord. Want de verwoording dient enkel het begrip van de inhoud.

En zelfs als we ondanks onze goede bedoelingen uit menselijke zwakheid afdwalen van de waarheid (bij godsdienstonderwijs aan beginners kan dat eigenlijk moeilijk, want daar moeten we platgetreden paden bewandelen), mag ook dat voor de toehoorder geen bron van ergernis worden. Wij moeten die situatie daarom niet anders opvatten dan als een test van God of wij innerlijk kalm blijven als we worden gecorrigeerd, zonder dat we onze fout gaan verdedigen en zo terechtkomen in een grotere fout. Zegt niemand ons er iets van en ontgaat het onszelf en onze toehoorders geheel, dan is er geen probleem als het bij die ene keer blijft. Maar meestal denken wij zelf terug aan wat we zeiden en vinden er iets niet goed aan en snappen niet hoe het aanvaard werd toen we het zeiden. En wanneer de liefde in ons gloeit, doet het ons meer verdriet als zo'n punt, verkeerd en wel, een gretig gehoor vond. Zoals we onszelf stilzwijgend bekritisieren, zo moeten we daarom ook, wanneer zich een goede gelegenheid voordoet, zorgen dat ook die anderen haast ongemerkt gecorrigeerd worden. Zij zijn namelijk niet door woorden van God vervallen tot een verkeerd denkbeeld, maar alleszins door die van ons!

6 Vergelijk 2 Tes 2,7.

7 Vergelijk Mt 23,37.

Het kan ook dat bepaalde lieden uit verblinding door krankzinnige afgunst blij zijn als wij een fout maken: roddelaars, kwaadsprekers, haters van God.⁸ Laten we in hen de kans aangrijpen om geduld en mededogen te betrachten, want het is ook Gods geduld waardoor zij tot berouw komen. Is er iets verderfelijkers, iets wat een groter kapitaal van toorn opstapelt voor de dag van de toorn en de onthulling van Gods rechtvaardige oordeel,⁹ dan blijdschap over andermans narigheid? Dan lijkt je op de duivel en doe je hem na!

Soms ook wordt alles correct en naar waarheid gezegd, maar wordt iets niet begrepen, of druist het juist in zijn nieuwhed in tegen de ideeën en praktijk van een aloude dwaling. Zoiets geeft dan aanstoot bij de toehoorder en brengt hem in verwarring. Is dat duidelijk te merken en lijkt hij te genezen, dan moet die genezing zonder enig uitstel plaatsvinden aan de hand van een veelheid aan autoriteiten en argumenten. Blijft zijn aanstoot in stilzwijgen gehuld, dan is Gods medicijn in staat uitkomst te bieden. Maar als hij terugdeinst en verzorging afwijst, laat het voorbeeld van de Heer ons dan tot troost zijn. Toen de mensen aanstoot namen aan zijn woord en het te hard vonden en ervan wegluchtten, sprak Hij ook de overgeblevenen aan: *‘Willen jullie soms ook weggaan?’*¹⁰

We moeten het heel sterk en onwrikbaar in ons hart vasthouden: Jeruzalem is gevangen door het Babylon van deze wereld, maar zal worden bevrijd als de tijden zijn verstreken, en geen van haar bewoners zal omkomen, want wie dan omkomt is geen bewoner van haar geweest. *Het fundament dat God gelegd heeft, ligt vast en draagt het opschrift: ‘De Heer weet wie bij Hem horen’ en ‘Laat ieder die de naam van de Heer noemt zich verre houden van onrecht.’*¹¹

Als we dit voor ogen houden en de Heer aanroepen om in ons hart te komen, zullen we minder bang zijn voor een onzekere afloop van ons betoog vanwege onzekere gevoelens bij de toehoorders. Ja, we hebben dan zelfs genoeg in het ervaren van moeilijkheden omwille van een werk van mededogen, als we daarin maar niet onze eigen glorie zoeken.¹² Want een werk is pas werkelijk goed als het actief en doelgericht wordt afgevuurd door de liefde en dan als het ware terugkeert op zijn plaats en ook weer in de liefde tot rust komt.

Dan nog iets over lectuur waar wij genoeg in hebben, of het luisteren naar een voordracht in een betere stijl. Halen we dat naar voren, dan willen we het voorrang geven boven ons eigen betoog en spreken we lusteloos en met tegenzin. Maar het geeft ons nieuwe energie en is plezieriger ná onze inspan-

8 Vergelijk Rom 1,29-30.

9 Vergelijk Rom 2,5.

10 Joh 6,67 volgens de Latijnse tekst.

11 2 Tim 2,19 volgens de Latijnse tekst.

12 Vergelijk Joh 7,18.

ning! En we zullen met groter vertrouwen bidden dat God tot ons spreekt zoals wij willen, als wij blijmoedig aanvaardden dat Hij via ons spreekt zoals wij kunnen. Zo komt het dat *voor wie God liefhebben alles ten goede samenkomt*.¹³

Maar het kan ook zijn dat we het vervelend vinden om vertrouwde stof, dingen voor kleine kinderen, telkens te herhalen. Laten we ons dan aanpassen aan hen met de liefde van een broeder, een vader, een moeder. En zijn we eenmaal verbonden met hun hart, dan lijkt die stof ook voor ons nieuw. Want groot is de kracht van het inlevingsvermogen: als het hun iets doet wanneer wij spreken en ons wanneer zij leren, dan wonen wij in elkaar. Wat zij horen, spreken ze zo in zekere zin uit in ons, en wij leren in hen op een bepaalde manier wat wij zelf doceren.

Gebeurt zoiets niet ook met ruime, fraaie plekken in een stad of op het land, die we al vaak gezien hebben en waar we zonder speciaal plezier aan voorbijgaan? Als we die tonen aan mensen die ze nog nooit hebben gezien, wordt door hun verrukking over het nieuwe onze verrukking hernieuwd! En dat is eens te meer zo naarmate zij meer onze vrienden zijn. Want hoe meer wij via de liefdesband in hen zijn, des te meer wordt ook voor ons alles wat oud was nieuw.

Maar als wij zelf enige vooruitgang hebben geboekt in meditatie, willen we niet dat degenen die we liefhebben blij en verbaasd zijn bij het bekijken van werk van mensenhand. Nee, dan willen we hen meevoeren naar het niveau van de vaardigheid en het ontwerp van de maker, en vandaar opklimmen tot bewondering en lof van God de Allesschepper, waar de liefde haar vruchtbaarste einddoel vindt. Des te meer moet het ons verrukken als mensen aanstalten maken om te leren over God, want alles wat te leren is moeten we leren omwille van Hem. En wij moeten onszelf dan hernieuwen in hun ervaring van nieuwheid. Als onze prediking lauwer is dan normaal, kan ze gaan gloeien door hun bijzondere manier van luisteren.

Voor het verkrijgen van blijdschap komt er nog een gedachte en overweging bij: uit wat voor dodelijke dwaling gaat de ander nu over tot leven! Straten die ons heel vertrouwd zijn lopen we welwillend en blijmoedig door wanneer we iemand de weg wijzen die is verdwaald en in de problemen zit. Dan moeten we toch veel energiever en enthousiaster wandelen door dat heilzame onderwijs, zelfs bij onderdelen waar voor ons geen herhaling nodig is! Want een ziel die medelijden verdient, die afgepeigerd is door de dwalingen van deze wereld, die geleiden wij dan over de wegen van vrede, in opdracht van Hem die ons die vrede heeft gegeven!

Maar het is inderdaad heel wat om het spreken vol te houden tot een vooraf bepaald punt wanneer we geen reactie zien bij de toehoorder. Misschien is het

13 Rom 8,28.

religieuze vrees die hem beklemmt en durft hij geen instemming te laten zien door middel van een woord of gebaar. Misschien ook is het menselijk ontzag dat hem weerhoudt, of begrijpt hij niet wat er gezegd wordt, of vindt hij de inhoud verachtelijk. Wij kunnen niet in zijn ziel kijken en die blijft voor ons onduidelijk. Daarom moeten we in ons betoog alles uitproberen wat hem kan opwekken en zagezgd uit zijn tent kan lokken.

Een overmaat aan angst, die iemand belet zijn oordeel aan te geven, kun je verdrijven met een vriendelijke aansporing. Het effect van ontzag kun je matigen via het idee van broederlijke affiniteit. Je kunt hem direct vragen of hij alles begrijpt en hem het vertrouwen geven dat hij vrijelijk mag spreken als hij er iets tegenin wil brengen. Je kunt ook gewoon aan hem vragen of hij een en ander al eens eerder heeft gehoord, of dat hij er al van weet en het hem overbekend is en hij misschien daarom geen reactie geeft. Het vervolg moet dan zijn naar gelang zijn antwoord: duidelijker en explicieter spreken, een tegengestelde mening weerleggen, en vertrouwde stof niet uitgebreid verklaren maar kort samenvatten. Ook kun je een paar diepzinnige punten uit de Heilige Schrift selecteren, vooral uit het verhaal zelf, en die openleggen en onthullen. Zoiets maakt ons betoog aantrekkelijker.

Is de toehoorder al te traag van begrip en ongevoelig voor al dat soort aangename dingen en wars daarvan, breng dan mededogen op en neem hem voor wat hij is. Loop kort door de rest heen en blijf bij het hoogst noodzakelijke: de eenheid van de katholieke kerk, de verleidingen, de christelijke levenswandel. Die punten moet je er echt inhameren met een schrik-effect, vanwege het toekomstige oordeel. Je moet eerder veel tegen God zeggen omwille van hem, dan veel tegen hem over God.

Vaak gebeurt het ook dat iemand eerst graag luistert maar daarna vermoeid raakt van het luisteren of van het staan. Zijn mond gaat wel open, alleen niet meer om te prijzen maar om te gapen. Hij wil weg, zo laat hij zelfs ongewild zien. Als we dat merken, moeten we zijn gedachten oprispen door iets te zeggen dat gekruid is met een beschaafd soort humor en dat past bij het onderwerp, ofwel iets wonderlijks en verbazingwekkends, of ook iets pijnlijks en bedroevends. En dan liefst iets dat hem persoonlijk raakt, zodat hij uit acute zorg om zichzelf bij de les blijft; alleen, dit moet zijn bedeesdheid niet schokken met iets ruws maar eerder innemen door iets vriendelijks. Of schiet hem te hulp door hem een zitplaats aan te bieden.

Niettemin is het ongetwijfeld beter dat de toehoorders vanaf het begin zitten, wanneer dit met goed fatsoen kan. Het is veel beter doordacht wat in bepaalde kerken overzee gebeurt: niet alleen zitten de bisschoppen daar als zij spreken tot het volk, maar ook het volk zelf beschikt er over stoelen. Zo voorkomt men dat lichamelijk zwakke mensen afgemat raken van het staan en die heilzame aandacht niet meer kunnen opbrengen of zich zelfs gedwongen zien weg te gaan.

Daarbij maakt het trouwens veel uit wie het is die zich terugtrekt uit een grote groep om op krachten te komen. Is het iemand die al deelneemt aan de sacramenten en daardoor is gebonden? Of is het iemand die nog in de eerste sacramenten ingewijd moet worden? Dat weggaan komt meestal door een onontkoombare drang: de angst om door een mankement te bezwijken of zelfs te vallen. Uit schaamte zegt zo iemand niet waarom hij gaat, en zijn zwakte staat hem niet langer toe te staan.

Ik spreek hier uit ervaring. Dit gebeurde mij namelijk eens met een landman toen ik hem godsdienstonderwijs gaf, en zo heb ik geleerd dat je hier speciaal voor moet oppassen. Het zou ook wel ondraaglijk arrogant van ons zijn als mensen die onze broeders zijn of – wat nog groter zorg en aandacht verdient – mensen die onze broeders *moeten worden*, niet mogen zitten in onze aanwezigheid. Niemand minder dan onze Heer, Hij wie engelen bijstaan, werd door een vrouw zittend beluisterd!¹⁴

Als het betoog maar kort is of als de plek niet geschikt is om te gaan zitten, kan het gehoor vanzelfsprekend staan. Maar alleen als het gehoor talrijk is en het op dat moment niet gaat om die eerste kennismaking. Want zijn het er een of twee of een paar die gericht zijn gekomen om christen te worden, dan nemen we een risico als we hen toespreken terwijl ze staan. Als we desondanks op die manier zijn begonnen, moeten we minstens iets doen als we merken dat de toehoorder zich ongemakkelijk voelt. Bied hem een zitplaats aan, of nee, zeg hem met veel nadruk dat hij gaat zitten, en vertel iets wat hem opfrist en ook zorgen uit zijn hart verjaagt. Want misschien is hij zich ineens druk gaan maken en raakt hij daardoor afgeleid.

De precieze oorzaak waarom hij zwijgt en weigert te luisteren is natuurlijk onduidelijk. Zeg daarom, als hij eenmaal zit, iets tegen opkomende gedachten over wereldse kwesties. Doe dat op een luchtige manier, zoals ik zei, of serieus. Zijn het inderdaad die gedachten die zijn hoofd bezetten, dan verdwijnen ze, doordat ze zagezegd met naam en toenaam zijn aangeklaagd. En zijn ze het niet, maar is hij alleen moe van het luisteren, dan helpt het toch als we doen alsof ze het wél zijn (we weten dat immers niet!) en er iets onverwachts en bijzonders over zeggen, op de manier die ik aangaf. Dat werkt namelijk tegen zijn gevoel van afkeer en frist zijn aandacht op.

Maar hou het wel kort, vooral omdat het eigenlijk buiten de orde valt. Anders wordt de ziekte waar we wat aan willen doen, die verveling, zelfs nog erger door de medicijn! Maak ook extra tempo met de rest van je stof en stel een versneld einde in het vooruitzicht, en hou je daar ook aan.

Het kan ook dat je gedemotiveerd bent omdat je een andere handeling hebt moeten staken, die jij noodzakelijker vindt en waar je helemaal op was gericht. Om die reden ben je dan somber en is je godsdienstonderwijs niet aan-

sprekend. In zo'n geval moet je bedenken (afgezien van het besef dat we in al onze activiteiten bij mensen moeten optreden met mededogen en vanuit onze plicht tot zuivere naastenliefde – daarvan dus afgezien) dat het met onze activiteiten onduidelijk is: welke is het nuttigst? En wanneer is het eigenlijk beter een activiteit te onderbreken of helemaal af te breken? Van de mensen voor wie wij iets doen kennen we niet hun verdiensten bij God. Dus waar hebben ze op dat moment het meeste baat bij? Daar hebben we geen idee van of hooguit een flauw en vaag idee, eerder dan dat we dat snappen.

Daarom moeten we onze bezigheden wel plannen volgens onze vermogens maar geldt ook het volgende. Als we alles kunnen afmaken op de manier die we hadden gedacht, mogen we blij zijn, niet omdat de uitvoering naar onze zin was maar omdat die naar Gods zin was. Maar als zich een bepaalde noodzaak voordoet waardoor ons schema in de war raakt, laten we dan flexibel zijn zodat we niet breken. God heeft een schema verkozen boven dat van ons? Laat het ook dat van ons zijn! Het is billijker dat wij zijn wil volgen dan Hij de onze.

Kijk ook eens naar dat schema van bezigheden dat wij naar eigen inzicht willen aanhouden: het schema waarin de belangrijke dingen voorrang krijgen verdient natuurlijk de voorkeur. Waarom zouden wij mensen dan bedroefd zijn als we door God de Heer, die zoveel machtiger is, worden ingehaald? Het enkele feit dat wij zo gehecht zijn aan onze eigen ordening is dan een begin van wanorde! Niemand ordent zijn zaken beter dan wie bereid is iets niet te doen wat de goddelijke macht verbiedt, liever dan gretig te doen wat het menselijke brein bedenkt. Want *vele gedachten zijn er in het hart van de mens, maar het besluit van de Heer blijft tot in eeuwigheid*.¹⁵

Maar de oorzaak kan ook zijn dat je geest van slag is door een ergernis en daarom geen rustig en aangenaam betoog kan houden. In zo'n geval dien je voldoende naastenliefde op te brengen voor de mensen voor wie Christus is gestorven, de mensen die Hij met de prijs van zijn bloed wilde bevrijden uit de dood van wereldse dwalingen.¹⁶ Wanneer wij in onze droeve toestand bericht krijgen dat er iemand klaar staat die verlangt christen te worden, moet juist dat gegeven ons tot troost zijn en die droefheid laten verdwijnen. Evenzo werkt blijdschap om winst doorgaans verzachtend op verdriet om verlies!

Stel dat we geërgerd en bedroefd zijn vanwege een bepaald persoon. Dan is dat toch alleen omdat we geloven of zien dat zo iemand zelf verloren gaat of dat hij een zwak mens zover brengt? Daarom moet de persoon die bij ons komt voor een kennismaking met het geloof het verdriet wegvagen om wie afhaakt, zolang er bij hemzelf hoop is op vooruitgang.

15 Spr 19,21 volgens de Latijnse tekst.

16 Vergelijk 1 Pe 1,18.

Misschien komt de angst bij ons op dat de bekeerling een hellekind wordt.¹⁷ We zien veel van zulke lieden rondlopen die aanleiding geven tot het soort ergernis dat ons pijnigt. Toch moet dat ons niet afremmen maar eerder aanvuren en scherp maken om onze kandidaat te waarschuwen: goed oppassen! Geen mensen nadoen die niet in waarheid maar alleen in naam christen zijn! Niet onder de indruk raken van hun grote aantal en hen daarom volgen of vanwege hen Christus níet volgen! Niet in Gods kerk willen zijn waar zij zijn of daar zo willen zijn als zij!

Op een bepaalde manier wint ons betoog aan vuur bij dit soort aansporingen: onze pijn van dat moment levert de brandstof. Van futloosheid is geen sprake, nee, juist door die pijn spreken we gloedvoller en feller! Als we niet zo ongerust waren, zouden we onderkoelder, minder energiek spreken. Laten we blij zijn met zo'n kans dat een emotie van ons hart niet voorbijgaat zonder iets op te leveren.

We kunnen ook in de greep komen van neerslachtingheid door een dwaling of zonde van onszelf. In dat geval moeten we voor ogen houden dat het offer voor God een gebroken hart is¹⁸ en verder ook: *zoals water vuur blust, zo doet een aalmoes dat met de zonde*¹⁹ en 'mededogen wil Ik,' staat er, 'geen offer.'²⁰ Als we gevaar liepen door brand, zouden we natuurlijk rennen om bluswater en dankbaar zijn als iemand uit de buurt daarmee kwam. Zo is het ook wanneer de vlammen van een zonde oplaaien in ons hooi²¹ en wij ons om die reden zorgen maken. We moeten dan blij zijn over wat zich als blijk van groot erbarmen aandient: een bron waaruit we zagezegd water kunnen putten om de brand te bedwingen. Of houden we er domme ideeën op na? Komen we soms energieker aanzetten met brood bij iemand met honger om zijn maag te vullen, dan met het woord van God bij die eter om zijn geest te onderwijzen?²²

Daar komt nog iets bij. Als het alleen voordeel bracht dit te doen en geen nadeel het na te laten, zou het ongelukkig zijn als we de neus ophaalden voor een remedie die zich zo aandient, gezien het risico voor het heil, nee, niet dat van de naaste, maar van onszelf. Maar nu klinkt het dreigend uit de mond van de Heer: *'Waardeloze, luie slaaf, had mijn geld maar aan de bankiers gegeven!'*²³ Wat is het dan voor waanzin om in de benauwdheid om onze zonde nóg eens te willen zondigen, door het geld van de Heer niet te geven aan wie wil en erom vraagt?

Met deze en soortgelijke gedachten en overwegingen moet je die duisternis van afkeer en verveling verdrijven, zodat je aandacht gericht kan worden

17 Vergelijk Mt 23,15.

18 Vergelijk Ps 50 (51),19.

19 Sir 3,33 volgens de Latijnse tekst.

20 Hos 6,6 volgens de Latijnse tekst.

21 Vergelijk Js 40,6.

22 Vergelijk Dt 8,3 en Mt 4,4.

23 Mt 25,26 en 27 volgens de Latijnse tekst.

op het godsdienstonderwijs. Zo neemt je gehoor met genoegen in zich op wat bij jou krachtig en blijmoedig opwelt uit een rijke stroom van naastenliefde.

Dit zijn niet zozeer woorden van mij tot jou, als wel tot ons allen van de liefde, die *in ons hart is uitgegoten door de Heilige Geest, die ons gegeven is*.²⁴

Uit: Aurelius Augustinus, *Goed onderwijs, Christendom voor beginners*, bezorgd, vertaald en toegelicht door Vincent Hunink en Hans van Reisen, Damon, Budel 2009 (2^e dr.); c. 15-22.

²⁴ Rom 5,5.